

ЕДУКАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ – ГРОМАДЯНСЬКИЙ ЗМІСТ

Анотація. В статті йдеться про важливість та шляхи надання едукативному процесу загальноосвітньої школи громадянсько спрямованого змісту.

Аннотация. В статье речь идет о важности и путях внедрения в образовательный процесс общеобразовательной школы гражданского воспитания.

Annotation. The article is focused on the importance of civil education at the general school and how it is introduced in the educational process.

Історичний досвід та класичні дискурси розвитку громадянського суспільства переконують, що лише превалювання суспільства над державою може забезпечити вільний розвиток динамічної, творчої особистості, яка у своїй життєдіяльності керуватиметься загальнолюдськими, національними, громадянськими цінностями.

Актуальність дослідження. Нині при розбудові громадянського суспільства вибір суспільних цінностей є важливим імперативом усієї української спільноти, тому що саме від цього залежить не тільки економічний достаток країни, а й здатність забезпечити духовний, виховуючий простір для молодого покоління. Дефініція „цінність” включає в себе психологічну і соціальну характеристики. Форми, які передають потенційні визначальні чинники цінностей (філософські постулати, літературні, музичні твори, парадигма системи освіти, традиції), мають здатність перетворюватися у внутрішні мотиви, норми, стиль поведінки особистості. Вони можуть стати важливими виховними чинниками, від яких залежить утвердження соціально-значущих норм життя людини.

Слушною у цьому контексті є думка академіка В.Г. Кременя [2, 2], який писав, що на межі ХХІ століття важливим є питання забезпечення оптимального співвідношення між локальними та глобальними соціально-економічними проблемами, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, відчувала відповідальність за благополуччя у всьому світі, не замикалась у своєму вузькому соціумі. Потрібно сприяти мінімізації асиметрії між матеріальністю і духовністю, культивуванню у кожній особистості національної гідності.

Людина, з одного боку, є особистістю всепланетарною, а з другого – громадянином своєї країни. Почуття громадянськості має бути визначальним сенсом життєдіяльності людини.

Актуальність проблеми формування у молоді таких моральних якостей як національна гідність, громадянськість та недостатня увага до вирішення цієї проблеми учителів-вихователів загальноосвітньої школи зумовили вибір теми нашої статті. Мета статті: з'ясувати завдання та засоби формування громадянських якостей молоді у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Проблема громадянського виховання була започаткована і належним чином обґрунтована у працях видатних представників античної думки Сократа, Платона (пр. „Держава”); Арістотеля (пр. „Нікомахова етика”, „Політика”). З новою силою ідея громадянського виховання зазвучала у працях гуманістів епохи Відродження Н. Макіавеллі (пр. „Государ і міркування на перші три книги Тита Лівія”), Т. Мора (пр. „Утопія”), Т. Кампанелли (пр. „Місто сонця”). Цю ідею підхопили та розвинули прогресивні українські мислителі М.І. Костомаров, П.О. Куліш, пізніше К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, і, звичайно, В.О. Сухомлинський. Свого часу по-різному і досить неоднозначно ідея громадянськості була трактована вченими-психологами К. Юнгом, Д. Уотсоном, А. Маслоу.

На сучасному етапі розвитку української педагогічної науки найбільш вдало сутність громадянськості, психолого-педагогічні та народознавчі основи її формування у молодого покоління розкрито вченими-педагогами П.Р. Ігнатенком, В.Л. Поплужним, Н.І. Косаревою, Л.В. Крицькою [1], О.В. Сухомлинською, [3], К.І. Черною [5] та ін.

Концептуальні засади та нормативні основи громадянського виховання в Україні викладено в таких документах: Державна національна програма „Освіта: Україна ХХІ століття”, проект Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, проект Концепції громадянської освіти в Україні, Концепція

демократизації українського виховання, Концепція формування світогляду громадянина України та ін.

Сучасна законодавча і нормативна база в нашій державі визначає громадянина як людину, яка живе в демократичній країні і має конституційні громадянські права і свободи. Громадянин реалізує і захищає свої права та свободи, дотримується існуючого порядку і разом з тим критично-вимогливо ставиться до влади, бере активну участь у громадському суспільно-політичному житті держави з метою захисту демократичних цінностей і громадянських свобод. Саме такого громадянина має сформувати сучасна школа, все українське суспільство. Це розуміють нині всі: і держава, і громадськість, і школа. Нам потрібна така система виховання, яка б відчиняла двері у світ трансцендентного, існуючого за межами свідомості. Так ми зможемо осягати себе та світ навколо, навчаючись жити в складних суспільно-політичних умовах і при цьому залишатися людьми. Шлях до такого стану – постійне підвищення моральності, зростання освіченості, а отже, вдосконалення педагогічного забезпечення розвитку в людини сутнісних її сил: вдумливості, творчої фантазії, логічного мислення, здатності до аргументованого відстоювання власних суджень. Головним же у виховному процесі має стати розвиток світоглядної визначеності особистості, стійкості її переконань, формування аргументації життєвої позиції, налаштованості на саморозвиток та самореалізацію.

Зі змісту сучасного соціального замовлення випливає, що глибинна реформа виховання має ґрунтуватися, насамперед, на українській виховній традиції, репрезентованій етнопедагогікою; на вітчизняній класичній культурній спадщині; на позбавлених деформацій вартостях європейської культури; на ідеології державотворення і врахування потреб, що з неї випливають, та на українській національно-демократичній педагогіці, яка започаткувалася в княжій добі і представлена творчою діяльністю прогресивних особистостей наступних поколінь: Г.С. Сковороди, М.І. Костомарова, К. Д. Ушинського, С.Ф. Русової, І.І. Огієнка, Г.Г. Ващенко та ін.

Виховання громадянських вартостей (громадянськості) – це емоційно-почуттєве прилучення дітей до різних форм знання, розуміння, діяльності й поведінки, спрямованих на прояви громадянськості. До громадянських вартостей належать: любов до свого народу, краю, Вітчизни, толерантність, демократизм, громадянська самосвідомість, громадянська гідність, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність, громадянська мужність, громадянська діловитість, працелюбність, повага до законів держави, чужої думки тощо.

У тлумачному словнику-довіднику моральних та духовних понять і термінів за ред. проф. Л.І. Прокопенко зокрема зазначено: „У сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах вибору, тобто в умовах свободи й відповідальності” [4, 28].

Процес формування громадянськості молоді має стати головним важелем у вихованні. Він значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх дисциплін. Особлива роль належить предметам соціально-гуманітарного циклу, а саме історії, літературі як українській, так і світовій, географії, суспільствознавству, предметам художньо-естетичного циклу, системі позакласної роботи. Головна мета громадянського виховання в едукативному процесі загальноосвітньої школи полягає у вихованні свідомого громадянина-патріота, професіонала, тобто людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками і поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Завданнями кожного уроку зазначених вище дисциплін, які несуть розвивально-виховне навантаження, мають стати:

- формування національної свідомості, визнання духовної єдності поколінь та спільної культурної спадщини;
- виховання почуття патріотизму, відданості Батьківщині;
- утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей як свобода, рівність, справедливість;
- виховання поваги до Конституції України, законодавства, державної мови;
- розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту громадянську позицію, уміння передбачати можливі наслідки дій та вчинків;

- уміння орієнтуватися в житті суспільства, визначати форми своєї участі в ньому, спілкуватися з інститутами влади, захищати закони і права людини;
- формування толерантного ставлення до культур, традицій інших народів, націй. Наше бачення мети і результату громадянського виховання підрастаючого покоління відображено на рис 1.

Ефективність громадянського виховання залежить від доцільності та своєчасності форм і методів його організації в едукативному процесі.

Пріоритетна роль має належати активним методам та формам, які ґрунтуються на демократичному стилі спілкування, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи, творчості. До них належать соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, мозкові атаки, ситуативно-рольові ігри, метод відкритої трибуни та ін.



Рис. 1. Мета і результат громадянського виховання

Варто використовувати і традиційні методи: тематичні бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з науковою, художньою літературою, періодичними виданнями тощо.

Правильно підібрані (відповідно до віку, індивідуальних особливостей вихованців, ситуації взаємодії) форми та методи громадянського виховання сприяють формуванню у молоді вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізовуватися тощо.

Нова філософія виховання зосереджує увагу вчителя-вихователя на тому, що вплив на особистість за схемою „вимога – беззастережне виконання” нині вже не спрацьовує, тому що не враховує життєвого досвіду, особливостей морального розвитку учнів, не розкриває позитивної мотивації дій і вчинків. На сучасному етапі виховний процес має переходити до становлення в особистості механізму саморегуляції на основі віри і почуття обов’язку. З огляду на це роль учителя набуває нових граней. Учитель виконує функції вихователя, здійснює корекцію виховних впливів, організовує навчальну, позакласну та позашкільну діяльність учнів, що потребує нового підходу до технології реалізації концепції формування вільного громадянина, творчого, активного, здатного вирішувати завдання, які забезпечать поступ нації.

Отже, за умов особистісно зорієнтованого підходу, постійного та цілеспрямованого використання доцільно обраних методів, форм, засобів громадянського виховання, особистість учня буде визначатися відповідним високим рівнем вихованості, навчальної

компетентності, комунікативними вміннями, духовними орієнтирами та цінностями, активною громадянською і соціальною позицією, що допоможе йому знайти своє місце та самореалізуватися в житті.

Література:

1. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
2. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // Освіта України. – 2002. – 28 грудня. – С. 2-5.
3. Сухомлинська О.В. Громадянське виховання: спадщина і сучасність // Управління освітою. – 2005. – № 24. – С. 3.
4. Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів: навч. посіб./ За ред. Л.І. Прокопенко. – Черкаси: Вид.від. ЧНУ, 2006. – 244 с.
5. Чорна К.І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник. – К.: ТОВ „ХІК”, 2004. – 96 с.

УДК 378.147

Горбач Г.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ФОРМ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Анотація. В статті розкриваються особливості вибору форм поведінки студентів в конфліктній ситуації в залежності від рівня самооцінки, схильності особистості до конфліктної поведінки, від емоційного стану.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности выбора форм поведения студентов в конфликтной ситуации в зависимости от уровня самооценки, склонности индивида к конфликтному поведению, от эмоционального состояния.

Annotation. The article is devoted to the choice peculiarities of the forms of students behaviour in conflict situation depending on the level of self-evaluation, personal inclination to the conflict behaviour and emotional state.

Традиційні класифікації конфліктів далеко не завжди включають групові конфлікти. Це пов'язано з тим, що звичайною підставою розподілення видів конфліктів є його сторони (особисті утворення одного суб'єкта, різні суб'єкти або типи людей), а у відділенні внутрішніх конфліктів ця підстава явним чином порушується. Внутрішньогрупові конфлікти фактично не мають самостійної феноменології та приймають форму або міжособистісних, або міжгрупових конфліктів. У будь-якому випадку доводиться констатувати, що ще не знайоме задовільне описання внутрішньогрупових конфліктів, які не зводилися б до одного із загальних різновидів.

Традиційна точка зору не тільки соціологів, але і психологів, працюючи з групами, полягала в тому, що конфлікти є негативним явищем для групи і завдання полягає у їхньому усуненні [4, 234].

Як гадав Л. Козер, внутрішньогрупові конфлікти мають позитивні можливості. Завдяки конфлікту виявляється можливим первинне встановлення єдності або її відновлення, якщо вона була раніше порушена. Але не жоден тип конфлікту буде сприяти зміцненню групи, як і не у всіх групах конфліктів може реалізувати подібні функції.

Кожна група містить потенціальні можливості конфлікту в силу періодичного виникаючого суперництва між вимаганнями індивідів. Характер групи буде дуже сильно впливати на особливості цих конфліктів, зокрема, на їх функції. Як гадає А. Козер, чим затісніша група, ти конфлікт інтенсивніше [2, 134].

На думку Т. Полозової, автора робіт проблем внутрішніх відносин та конфліктів, конфліктоутворюючі фактори поділяються на дві категорії: 1) несумісність індивідуально-прагматичних намірів, яка характеризує поверховий шар емоційних відношень у групі, та 2) суперечність складної системи предметно-діяльнісних взаємозв'язків, яка характеризує глибинні шари активності в групі. Автором було відділено в види внутрішньогрупових